

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE

Hallituksen esitysluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön muutoksiksi lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseksi

VN/29418/2023

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esitysluonnoksesta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön muutoksiksi lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseksi. Esityksessä ehdotetaan, että perusterveydenhuollossa lyhytpsykoterapia tai psykoterapioista johdettu määrämuotoinen ja aikarajoitteinen psykososiaalinen hoito olisi aloitettava 28 vuorokauden kuluessa siitä, kun tarve tällaiselle hoidolle on todettu. Esityksen tavoitteena on vahvistaa lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden ehkäisyn ja hoidon sekä mielenterveyden tuen saatavuutta ja vahvistaa vaikuttavaksi todettujen psykososiaalisten interventioiden käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Säättämällä enimmäisaika lainsäädännön piiriin kuuluvan psykososiaalisen intervention aloittamiselle lapsille ja nuorille pyritään takaamaan oikea-aikainen mielenterveyden hoito ja tuki sekä vahvistamaan heidän oikeuksiaan tarvitsemiinsa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin.

ETENE pitää hallituksen esitysluonnoksessa esitettyjä tavoitteita yleisesti kannatettavina. On hyvä, että pyritään löytämään keinoja lasten ja nuorten mielenterveyden parantamiseksi. Erittäin kannatettava on pyrkimys vahvistaa helposti ja nopeasti saatavilla olevia perustason palveluja, jotta mielenterveyden häiriöt eivät pääsisi pahenemaan ja monimutkaistumaan.

OECD:n raportin mukaan mielenterveyden häiriöt aiheuttavat kokonaisuudessaan Suomessa vuosittain noin 11 miljardin euron kustannukset. Lasten ja nuorten vakavat mielenterveyden häiriöt eivät välttämättä ole merkittävästi lisääntyneet, mutta lievempi oireilu on yhä yleisempää. Tutkimusten mukaan jopa noin 20–25 prosenttia suomalaisnuorista kärsii jonkunlaisesta mielenterveyden häiriöstä.

Kun mielenterveyden häiriöt koskettavat näin suurta osaa nuorista, on selvää, ettei ongelma ole syntynyt vain mielenterveyspalvelujen riittämättömyyden tai toimimattomuuden vuoksi, eikä ongelmaa ole mahdollista ratkaista pelkästään palveluja lisäämällä ja parantamalla. On tärkeää, että tällä hetkellä oireilevia lapsia ja nuoria pyritään auttamaan palveluja kehittämällä, mutta samalla mielenterveysongelmien juurisyihin on puututtava ja pohdittava laajempia yhteiskunnallisia toimia tilanteen parantamiseksi.

Lasten ja nuorten elin- ja kasvuympäristöissä on tapahtunut lyhyessä ajassa merkittäviä muutoksia, joista monet liittyvät yhteiskunnan digitalisoitumiseen. Lasten ja nuorten älylaitteiden käyttö on lisääntynyt, kun taas esimerkiksi liikkuminen ja ulkoilu ovat vähentyneet. Sosiaalinen media on tuonut muutoksia tapoihin olla yhteydessä muihin

ihmisiin ja älylaitteiden kautta lapset ja nuoret altistuvat informaatiolle, joka voi hämmentää ja ahdistaa. Erilaisia päihteitä on yhä helpompi hankkia sosiaalisen median kautta ja kiusaaminen on saanut uusia muotoja. Vanhemmat eivät aina tiedä, mitä nuori älylaitteellaan tekee ja minkälaisille asioille hän altistuu. Vanhemmuuden tukemiselle uusissa olosuhteissa on selvä tarve.

Norjassa toteutetussa 400 koulun kokeilussa, jossa älylaitteet kerättiin nuorilta koulupäivän ajaksi pois, huomattiin kiusaamisen vähenevän ja erityisesti tyttöjen mielenterveyden ja koulumenetyksen paranevan. Tämä voisi olla kustannustehokas, helposti toteutettava yhteiskunnallinen keino auttaa ainakin osaa lapsista ja nuorista myös Suomessa.

On hyvä, että mielenterveyden häiriöistä puhutaan enemmän ja niihin liittyvä leimaavuus vähenee. Samaan aikaan medikalisaatio ja tiedon leviäminen sosiaalisen median kautta ovat kuitenkin voineet johtaa siihen, että murrosikään ja kehitykseen kuuluvia normaaleja ilmiöitä, kuten ohimeneviä mielialojen vaihteluja, on alettu pitää hoitoa vaativina mielenterveyden ongelmina. On tärkeää, että lapset ja nuoret sekä heidän vanhempansa saavat riittävästi tietoa murrosikään ja kehitykseen kuuluvien normaalien ilmiöiden ymmärtämiseksi ja hyväksymiseksi.

Hallituksen esitysluonnoksessa lasten ja nuorten terapiatakuu ehdotetaan rajattavaksi koskemaan määrättyjä psykososiaalisia menetelmiä. Ei ole selvää, mitkä kaikki menetelmät kuuluisivat terapiatakuun piiriin ja kuinka niistä päätettäisiin. ETENE nostaa esiin, että avun saamisen tulisi perustua yksilölliseen tarpeeseen, eikä rajoittua vain tiettyihin menetelmiin. Yksittäisiin menetelmiin rajautuminen voi tarkoittaa joidenkin lasten ja nuorten kategorista sulkemista avun ulkopuolelle ja voi viedä ammattilaiselta mahdollisuuden auttaa osaa lapsista tai nuorista. Psykoterapia ei ole ainoa ratkaisu lasten ja nuorten oireiluun, eivätkä resurssit riitä terapian järjestämiseen kaikille oireileville. Mielenterveyden häiriöistä kärsivän lapsen tai nuoren tulisi saada yhdenvertaisin periaattein apua ongelmiinsa ja ammattilaisen vastuulla on arvioida kuhunkin tilanteeseen parhaiten sopivat tavat auttaa. Terapiatakuuseen sovellettavissa ikärajoissa tulisi huomioida muussa lainsäädännössä käytössä jo olevat ikärajat ja pyrittävä yhdenmukaisuuteen.

Esityksen toteutuminen tarkoittaisi lisää velvoitteita hyvinvointialueille. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön tilanne ylipäättään ja erityisesti mielenterveyspalveluissa on jo tällä hetkellä vaikea. Jos mistään velvoitteista ei luovuta, on epätodennäköistä, että henkilöstöä riittää uutta velvoitetta toteuttamaan.

Lapsi tai nuori on osa perhettään ja muuta kasvuympäristöään. Avusta ei todennäköisesti ole merkittävää hyötyä, jos pelkkää lasta tai nuorta yritetään auttaa huomioimatta lapsen ympäristössä tekijöitä, jotka vaikuttavat ja ovat voineet johtaa oireiluun. Keskeinen kysymys on, miten ympäristöä pitäisi muokata, jotta lasten ja nuorten kasvuympäristö olisi kehitystä suojaava ja tukeva. Taustalla voi olla esimerkiksi vanhempien tai perheen ongelmia, vaikeita elämäntilanteita, päihdeongelmia tai ongelmia sosiaalisissa suhteissa. Ennaltaehkäisyssä myös varhaiskasvatus, peruskoulu, ammatilliset

oppilaitokset ja korkeakoulut ovat olennaisia toimijoita lasten ja nuorten kehityksen ja hyvinvoinnin tukemisessa. Lapsen tai nuoren kokonaistilanteen ja palvelutarpeen huolellinen arviointi on tärkeä osa prosessia oikean ja vaikuttavan avun tarjoamiseksi.

ETENE painottaa, että lakimuutosten tultua voimaan on systemaattisesti seurattava ja arvioitava lakimuutosten vaikutuksia. Nopeamman hoitoon pääsemisen onnistumista tulee mitata esimerkiksi sillä perusteella, väheneekö erikoissairaanhoidon tarve ja kokevatko lapset ja nuoret ja heidän perheensä itse hyötynsä saamastaan avusta.